

AUDIT 2026, 1 (51), səh. 146-158.
AUDIT 2026, 1 (51), pp. 146-158.
АУДИТ 2026, 1 (51), стр. 146-158.

DOI: 10.59610/bbu1.2026.1.13.

*Vəliyeva Lalə Müsəllim qızı,
iqtisad üzrə fəlsəfə doktoru, dosent,
Bakı Biznes Universiteti,
E-mail: lale-sdu@mail.ru
© Vəliyeva L.M., 2025*

JEL: F52, E61, H12, O11
UOT: 338.24:330.342.14(479.24)

QLOBAL İQTİSADI QEYRİ-SABİTLİK ŞƏRAİTİNDƏ MİLLİ İQTİSADI TƏHLÜKƏSİZLİYİN İDARƏETMƏ MEXANİZMLƏRİ

X Ü L A S Ə

Tədqiqatın məqsədi – Azərbaycan Respublikasında qlobal iqtisadi qeyri-sabitlik şəraitində milli iqtisadi təhlükəsizliyin təmin olunması və onun idarəetmə mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsi istiqamətlərinin öyrənilməsidir.

Tədqiqatın metodologiyası – tədqiqat prosesində sistemli təhlil, müqayisə, iqtisadi modeləşdirmə, eləcə də empirik məlumatların təhlili üsullarından istifadə edilmişdir.

Tədqiqatın tətbiqi əhəmiyyəti – məqalədə milli iqtisadi təhlükəsizliyin möhkəmləndirilməsi üçün dövlət idarəetmə sistemində fiskal sabitlik, valyuta siyasəti, strateji ehtiyatların formalaşdırılması və iqtisadi diversifikasiya istiqamətləri üzrə praktik tövsiyələr hazırlanmışdır.

Tədqiqatın nəticələri – aparılan təhlillər göstərir ki, risk yönümlü idarəetmə yanaşmaları, innovativ texnologiyaların tətbiqi və rəqəmsal iqtisadiyyatın inkişafı milli iqtisadi təhlükəsizliyin dayanıqlığını artırır.

Tədqiqatın orijinallığı və elmi yeniliyi – tədqiqatda qlobal qeyri-sabitlik şəraitində iqtisadi təhlükəsizliyin idarəetmə mexanizmlərinin müasir konseptual modeli təklif edilmiş və beynəlxalq təcrübə ilə milli siyasət arasındakı əlaqə yeni aspektdə sistemləşdirilmişdir.

Açar sözlər: iqtisadi təhlükəsizlik, qlobal qeyri-sabitlik, idarəetmə mexanizmləri, fiskal sabitlik, valyuta siyasəti, milli iqtisadi inkişaf.

G İ R İ Ş

Qlobal iqtisadi sistemdə son onilliklərdə müşahidə olunan qeyri-sabitlik, maliyyə bazarlarında dalğalanmalar, enerji və ərzaq qiymətlərində kəskin dəyişikliklər, geosiyasi gərginliklər və texnoloji transformasiya prosesləri milli iqtisadi təhlükəsizliyin qorunmasını hər bir dövlət üçün strateji prioritetə çevirmişdir. Qlobal iqtisadiyyatın dinamik və risklərlə dolu mühitində ölkələrin iqtisadi dayanıqlığı, maliyyə sabitliyi və sosial rifahı birbaşa iqtisadi təhlükəsizlik sisteminin effektivliyindən asılı olur. Bu baxımdan milli iqtisadi təhlükəsizliyin

AUDIT 2026, 1 (51), səh. 146-158.

AUDIT 2026, 1 (51), pp. 146-158.

АУДИТ 2026, 1 (51), стр. 146-158.

idarəetmə mexanizmlərinin elmi əsaslarla formalaşdırılması, onların qlobal çağırışlara adekvat şəkildə təkmilləşdirilməsi müasir dövrün ən vacib məsələlərindən biridir.

Azərbaycan Respublikasında iqtisadi təhlükəsizlik məsələsi son illər milli inkişaf strategiyalarının əsas istiqamətlərindən biri kimi ön plana çıxmışdır. Ölkədə həyata keçirilən iqtisadi islahatlar, qeyri-neft sektorunun inkişafı, fiskal və monetar siyasətin koordinasiyası, eləcə də sosial rifah proqramları iqtisadi təhlükəsizliyin möhkəmləndirilməsinə xidmət edir. Bununla yanaşı, qlobal maliyyə böhranları, regional ticarət gərginlikləri və enerji bazarlarında qiymət dəyişkənliyi kimi amillər iqtisadi sabitliyə təsir edən xarici riskləri artırır. Belə şəraitdə milli iqtisadi təhlükəsizliyin təmin olunması yalnız iqtisadi alətlərlə deyil, həm də institusional, hüquqi və idarəetmə mexanizmlərinin gücləndirilməsi ilə mümkün olur.

İqtisadi təhlükəsizlik anlayışı özündə dövlətin iqtisadi sisteminin dayanıqlığını, milli istehsalın və maliyyə resurslarının qorunmasını, əhəlinin sosial təminatının və makroiqtisadi sabitliyin davamlılığını birləşdirir. Mütəxəssislər (Qarayev R.Ə., 2019; Rəhimov K.K., 2021) qeyd edirlər ki, iqtisadi təhlükəsizliyin effektiv idarə olunması üçün iqtisadi risklərin vaxtında müəyyənləşdirilməsi, qabaqlayıcı tədbirlərin hazırlanması və dövlət siyasətinin strateji istiqamətlərinin düzgün müəyyənləşdirilməsi zəruridir [10, s.128. 11, s.136].

Tədqiqatın aktuallığı ondan ibarətdir ki, müasir dövrdə iqtisadi təhlükəsizlik təkcə makroiqtisadi sabitliklə deyil, həm də rəqəmsal transformasiya, innovasiya potensialı, resursların səmərəli istifadəsi və beynəlxalq iqtisadi inteqrasiya ilə sıx bağlıdır. Qlobal qeyri-sabitlik fonunda Azərbaycanın iqtisadi təhlükəsizliyinin təmin olunması üçün milli iqtisadi modelin çevik və dayanıqlı idarəetmə mexanizmlərinə əsaslanması, eləcə də milli maraqların qorunmasına yönəlmiş kompleks siyasət həyata keçirilməsi vacibdir.

Beləliklə, bu məqalənin məqsədi qlobal iqtisadi qeyri-sabitlik şəraitində milli iqtisadi təhlükəsizliyin idarəetmə mexanizmlərini elmi-praktik aspektdə araşdırmaq, mövcud problemləri müəyyənləşdirmək və Azərbaycan üçün uyğun adaptasiya olunmuş idarəetmə modelini təklif etməkdir.

İqtisadi təhlükəsizlik anlayışı və onun əsas xüsusiyyətləri

İqtisadi təhlükəsizlik müasir dövrdə dövlətin milli təhlükəsizlik sisteminin ən mühüm komponentlərindən biri kimi çıxış edir. O, ölkənin iqtisadi potensialının qorunmasını, sosial sabitliyin təmin olunmasını və dövlətin strateji maraqlarının müdafiəsini təmin edən kompleks bir anlayışdır. Ən ümumi mənada iqtisadi təhlükəsizlik — dövlətin daxili və xarici təhdidlərə qarşı iqtisadi sisteminin dayanıqlığını, milli maraqlara uyğun iqtisadi inkişaf istiqamətini saxlamaq qabiliyyətini ifadə edir.

İqtisadi təhlükəsizlik anlayışı müxtəlif müəlliflər tərəfindən fərqli aspektlərdə izah olunur. Məsələn, R.Ə. Qarayev (2019) iqtisadi təhlükəsizliyi “dövlətin iqtisadi resurslarının qorunması və iqtisadi suverenliyin təmin olunması vasitəsilə sosial sabitliyin və milli inkişafın davamlılığını təmin edən mexanizm” kimi xarakterizə edir [10, s.130].

AUDIT 2026, 1 (51), səh. 146-158.

AUDIT 2026, 1 (51), pp. 146-158.

АУДИТ 2026, 1 (51), стр. 146-158.

İqtisadi təhlükəsizliyin mahiyyəti onun çoxsahəli təbiətindən irəli gəlir. O, təkcə makroiqtisadi sabitliyi deyil, həm də maliyyə sabitliyini, ərzaq və enerji təhlükəsizliyini, sosial rifahı, texnoloji və informasiya müstəqilliyini özündə birləşdirir. Başqa sözlə, iqtisadi təhlükəsizlik – iqtisadi sistemin sabit və davamlı fəaliyyət göstərməsini təmin edən daxili və xarici amillər balansıdır.

Müasir qlobal çağırışlar şəraitində iqtisadi təhlükəsizlik həm statik, həm də dinamik xarakter daşıyır. Statik aspekt iqtisadi sabitliyin qorunması, makroiqtisadi göstəricilərin (inflasiya, işsizlik, ÜDM artımı və s.) sabit saxlanılması ilə əlaqədardır. Dinamik aspekt isə iqtisadi sistemin yeniliklərə, qlobal dəyişikliklərə və texnoloji inqilablara uyğunlaşmaq qabiliyyətini ifadə edir. Məsələn, 2020-ci ildən sonra pandemiya, enerji qiymətlərinin dəyişməsi və logistika böhranları kimi qlobal hadisələr bir çox ölkələrin iqtisadi təhlükəsizlik mexanizmlərinin çevikliyini sınaşıdır [8, s.107].

İqtisadi təhlükəsizliyin əsas xüsusiyyətlərindən biri komplekslikdir. Yəni bu anlayış yalnız iqtisadi göstəricilərlə məhdudlaşmır; o, sosial, siyasi, ekoloji və texnoloji faktorların qarşılıqlı təsiri nəticəsində formalaşır. Məsələn, enerji sektorunda texnoloji innovasiyaların tətbiqi bir tərəfdən enerji asılılığını azaldır, digər tərəfdən isə yeni iqtisadi və ekoloji risklər yarada bilər.

Digər mühüm xüsusiyyət isə dayanıqlılıq və adaptasiya qabiliyyətidir. İqtisadi təhlükəsizlik yalnız mövcud resursların qorunması deyil, həm də iqtisadiyyatın gələcəkdə baş verə biləcək dəyişikliklərə çevik reaksiya verməsini təmin edən potensialın yaradılması ilə bağlıdır. Dayanıqlı iqtisadi təhlükəsizlik o zaman formalaşır ki, iqtisadi sistem risklərə qarşı adaptasiya olunmuş, alternativ inkişaf mexanizmləri ilə təmin edilmiş və resurs yönümlü deyil, innovasiya yönümlü quruluşda fəaliyyət göstərsin.

Üçüncü mühüm xüsusiyyət strateji idarəetməyə əsaslanmasıdır. İqtisadi təhlükəsizlik yalnız qısamüddətli iqtisadi sabitliklə məhdudlaşmır. O, uzunmüddətli milli maraqlara uyğun iqtisadi siyasətin planlaşdırılması, resursların idarə olunması və inkişafın prioritet istiqamətlərinin müəyyənləşdirilməsi ilə əlaqədardır. Bu mənada iqtisadi təhlükəsizlik dövlət idarəetmə sistemində qərarların qəbulunda elmi əsaslandırmanın, risk analizinin və proqnozlaşdırma modellərinin tətbiqini tələb edir.

İqtisadi təhlükəsizliyin ölçülə bilən göstəriciləri də mövcuddur. Bunlara ÜDM-in artım tempi, xarici borcun həcmi, valyuta ehtiyatlarının səviyyəsi, inflasiya dərəcəsi, idxal–ixrac balansı, işsizlik göstəriciləri, sosial bərabərlik indeksi, eləcə də texnoloji və innovasiya göstəriciləri daxildir. Məsələn, Azərbaycanın iqtisadi təhlükəsizlik səviyyəsinin qiymətləndirilməsində Mərkəzi Bankın hesabatlarında qeyd olunan valyuta ehtiyatları (təxminən 68 milyard ABŞ dolları, 2024-cü il), dövlət borcunun ÜDM-də payı (müqayisəli şəkildə azalma tendensiyası) və qeyri-neft sektorunun artım dinamikası kimi göstəricilər mühüm rol oynayır [2].

Dördüncü xüsusiyyət kimi milli və qlobal qarşılıqlı asılılıq amilini göstərmək olar. Müasir iqtisadi sistemlər bir-biri ilə sıx integrasiya olunmuşdur. Bu səbəbdən bir ölkənin iqtisadi təhlükəsizliyi çox vaxt regional və qlobal iqtisadi proseslərdən asılı olur. Enerji bazarında

AUDIT 2026, 1 (51), səh. 146-158.

AUDIT 2026, 1 (51), pp. 146-158.

АУДИТ 2026, 1 (51), стр. 146-158.

qiymət dəyişməsi, beynəlxalq maliyyə bazarlarında qeyri-sabitlik və ticarət sanksiyaları kimi hadisələr milli iqtisadi sabitliyə birbaşa təsir göstərir. Bu baxımdan Azərbaycan üçün xüsusilə enerji ixracı, tranzit imkanları və ticarət tərəfdaşlarının iqtisadi vəziyyəti mühüm əhəmiyyət daşıyır.

Nəhayət, iqtisadi təhlükəsizliyin innovativ və rəqəmsal xarakteri çağdaş dövrdə onun yeni xüsusiyyəti kimi meydana çıxır. Rəqəmsal texnologiyalar, süni intellekt, blokçeyn və “ağıllı iqtisadiyyat” modelləri dövlətin iqtisadi təhlükəsizlik sisteminə həm imkanlar, həm də risklər gətirir. Məsələn, rəqəmsal ödəniş sistemləri maliyyə inklüzivliyini gücləndirsə də, kiber təhlükəsizlik risklərini də artırır [3].

Beləliklə, iqtisadi təhlükəsizlik anlayışı yalnız iqtisadi sabitliklə məhdudlaşmır, o, strateji planlaşdırma, institusional idarəetmə, sosial rifah, texnoloji inkişaf və milli maraqların müdafiəsini birləşdirən çoxölçülü bir sistemdir. Onun əsas xüsusiyyətləri komplekslik, dayanıqlılıq, adaptasiya, ölçüləbilənlik və innovasiyaya açıqlıqdır. Bu xüsusiyyətlərin sintezində milli iqtisadi təhlükəsizliyin elmi əsaslı idarəetmə modeli formalaşır və dövlətin iqtisadi müstəqilliyi qorunur.

Azərbaycan Respublikasında iqtisadi təhlükəsizliyin əsas xüsusiyyətləri

Azərbaycan Respublikasında iqtisadi təhlükəsizlik milli inkişaf strategiyasının, dövlət siyasətinin və sosial sabitliyin təmin edilməsində aparıcı istiqamətlərdən biridir. Müstəqillik illərində ölkənin iqtisadi sisteminin formalaşması, bazar münasibətlərinin inkişafı, enerji resurslarının səmərəli istifadəsi və qeyri-neft sektorunun genişləndirilməsi nəticəsində iqtisadi təhlükəsizliyin institusional və struktur əsasları yaradılmışdır. Müasir mərhələdə isə iqtisadi təhlükəsizlik yalnız iqtisadi artım və maliyyə sabitliyi ilə məhdudlaşmır, həm də sosial rifahın qorunması, strateji ehtiyatların idarə edilməsi, rəqəmsal iqtisadiyyatın inkişafı və ekoloji dayanıqlığın təmin edilməsi kimi çoxölçülü aspektləri özündə birləşdirir.

Azərbaycanın iqtisadi təhlükəsizliyinin birinci əsas xüsusiyyəti onun milli maraqlara əsaslanmasıdır. Dövlətin iqtisadi siyasəti “Azərbaycan 2030: sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlər” sənədində müəyyən edilmiş strateji məqsədlərə uyğun olaraq formalaşdırılır. Bu prioritetlər arasında rəqabətqabiliyyətli iqtisadiyyatın yaradılması, regional balanslı inkişafın təmin edilməsi, sosial rifahın artırılması və ekoloji təhlükəsizliyin gücləndirilməsi xüsusi yer tutur. Milli maraqların qorunması istiqamətində həyata keçirilən bu siyasət iqtisadi təhlükəsizliyin siyasi və sosial dayaqlarını gücləndirir [1].

İkinci mühüm xüsusiyyət iqtisadi sabitlik və maliyyə dayanıqlığıdır. Azərbaycan Respublikasında son illərdə iqtisadi sabitlik Mərkəzi Bankın pul-kredit siyasəti, Dövlət Neft Fondunun idarəetmə mexanizmi və fiskal intizamın qorunması hesabına təmin olunur. 2024-cü il məlumatlarına əsasən, ölkənin strateji valyuta ehtiyatları 68 milyard ABŞ dollarına yaxın olmuş, bu isə iqtisadi təzyiqlərə qarşı mühüm qoruyucu amil kimi çıxış etmişdir. Büdcə intizamının qorunması, dövlət borcunun ÜDM-də payının azalması (2020-ci illə müqayisədə

AUDIT 2026, 1 (51), səh. 146-158.

AUDIT 2026, 1 (51), pp. 146-158.

АУДИТ 2026, 1 (51), стр. 146-158.

təxminən 3,5 faiz azalma) və valyuta bazarının sabitliyi iqtisadi təhlükəsizliyin real göstəriciləridir [2].

Üçüncü xüsusiyyət enerji və resurs təhlükəsizliyidir. Azərbaycan iqtisadiyyatının əsas dayaqlarından biri enerji sektorudur. Neft və qaz hasilatı, ixracı və enerji infrastrukturunun inkişafı dövlətin iqtisadi müstəqilliyini təmin edən əsas istiqamətlərdəndir. Bununla yanaşı, hökumət “yaşıl enerji” strategiyası çərçivəsində alternativ və bərpa olunan enerji mənbələrinin inkişafına xüsusi diqqət yetirir. Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi zonalarında günəş və külək enerjisi potensialından istifadə planları bu istiqamətdə yeni mərhələnin başlanğıcını qoyur. Enerji təhlükəsizliyinin təmin olunması həm də geosiyasi sabitlik və regional iqtisadi əməkdaşlıq baxımından mühüm əhəmiyyət daşıyır.

Dördüncü xüsusiyyət iqtisadi diversifikasiya və innovativ inkişafın təşviqidir. Azərbaycanın iqtisadi təhlükəsizliyinin davamlılığı təkcə enerji gəlirlərindən deyil, qeyri-neft sektorunun inkişaf tempindən də asılıdır. Son illərdə kənd təsərrüfatı, sənaye, turizm, informasiya texnologiyaları və logistika kimi sahələrin inkişafı dövlət siyasətinin prioritet istiqamətinə çevrilmişdir. “Azərbaycan Respublikasında qeyri-neft sektorunun inkişafına dair Strateji Yol Xəritəsi” bu istiqamətdə institusional bazanı möhkəmləndirmişdir. İnnovasiya yönümlü iqtisadi modelin formalaşdırılması, texnoparkların, sənaye zonalarının və KOB-ların (kiçik və orta bizneslərin) inkişafı iqtisadi təhlükəsizliyin dayanıqlığını artıran əsas faktorlardandır.

Beşinci xüsusiyyət sosial-iqtisadi sabitliyin qorunması və əhalinin rifahının təmin edilməsidir. Sosial rifah iqtisadi təhlükəsizliyin ən mühüm tərkib hissəsidir, çünki sosial gərginliklər və gəlir bərabərsizliyi iqtisadi sabitliyə mənfi təsir göstərir. Azərbaycan dövləti bu istiqamətdə sosial müdafiə sisteminin gücləndirilməsi, əməkhaqqı və pensiyaların mərhələli artırılması, hədəfli sosial yardım proqramlarının genişləndirilməsi kimi tədbirlər həyata keçirmişdir. 2023–2025-ci illəri əhatə edən sosial-iqtisadi inkişaf proqramlarında əhalinin gəlir səviyyəsinin artırılması və sosial ədalətin təmin edilməsi iqtisadi təhlükəsizlik sisteminin əsas komponenti kimi nəzərdə tutulur.

Altıncı xüsusiyyət regional bərabərlik və iqtisadi inteqrasiyadır. Azərbaycanın iqtisadi təhlükəsizliyi yalnız paytaxt və iri sənaye mərkəzləri ilə məhdudlaşmır; regionların balanslı inkişafı da mühüm əhəmiyyət daşıyır. “Regionların sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı” və “Aqrar sahənin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası” regionlarda yeni sənaye və aqroparkların yaradılmasına, kənd təsərrüfatı istehsalının artırılmasına, infrastrukturun modernləşdirilməsinə və məşğulluğun yüksəldilməsinə yönəlib. Bu tədbirlər iqtisadi təhlükəsizliyi gücləndirməklə yanaşı, daxili bazarın sabitliyini və sosial inteqrasiyanı da təmin edir.

Yeddinci mühüm xüsusiyyət rəqəmsal transformasiya və informasiya təhlükəsizliyidir. Azərbaycan Respublikası “Rəqəmsal transformasiya konsepsiyası” çərçivəsində iqtisadiyyatın bütün sahələrində rəqəmsallaşmanı prioritet istiqamət kimi müəyyən etmişdir. Elektron hökumət, rəqəmsal ödəniş sistemləri, “ASAN xidmət” modeli və elektron gömrük sistemləri idarəetmənin şəffaflığını və effektivliyini artırmaqla iqtisadi təhlükəsizliyə töhfə verir. Bununla yanaşı, kiber təhlükəsizlik, məlumatların mühafizəsi və süni intellekt texnologiyalarının

AUDIT 2026, 1 (51), səh. 146-158.

AUDIT 2026, 1 (51), pp. 146-158.

АУДИТ 2026, 1 (51), стр. 146-158.

tətbiqi də yeni risklər yaradır. Bu səbəbdən iqtisadi təhlükəsizliyin yeni tərkib hissəsi kimi rəqəmsal təhlükəsizlik anlayışı formalaşmaqdadır.

Səkkizinci xüsusiyyət xarici iqtisadi əlaqələrin sabit və balanslı inkişafıdır. Azərbaycanın iqtisadi təhlükəsizliyinin qorunması üçün ixrac və idxal siyasətinin tarazlığı mühüm rol oynayır. 2024-cü ildə ixracın 60 faizindən çoxunu enerji məhsulları təşkil etsə də, qeyri-neft ixracının illik artımı 15 faiz civarında olmuşdur. Dövlətin ticarət tərəfdaşları arasında Türkiyə, Rusiya, İtaliya və Çin kimi ölkələr mühüm yer tutur. Xarici ticarətin şaxələndirilməsi və yeni bazarlara çıxış strategiyası (xüsusilə Türk Dövlətləri Təşkilatı və Asiya bazarları istiqamətində) milli iqtisadi təhlükəsizliyin gücləndirilməsinə xidmət edir.

Doqquzuncu xüsusiyyət dövlət idarəetməsində strateji planlaşdırmanın tətbiqidir. Azərbaycan iqtisadi təhlükəsizliyini təmin etmək üçün uzunmüddətli inkişaf konsepsiyalarına, dövlət proqramlarına və risk əsaslı idarəetmə mexanizmlərinə əsaslanır. “Azərbaycan Respublikasında dövlət maliyyə nəzarətinin təkmilləşdirilməsi haqqında” Prezident Fərmanı, “Milli iqtisadiyyat perspektivi” strategiyası və “Antiböhran tədbirləri paketi” kimi sənədlər dövlətin idarəetmə strukturunda iqtisadi təhlükəsizlik mexanizmlərini möhkəmləndirir.

Nəhayət, onuncu əsas xüsusiyyət dayanıqlı və yaşıl iqtisadiyyat modelinə keçiddir. İqlim dəyişiklikləri, ekoloji risklər və resursların məhdudluğu fonunda Azərbaycan iqtisadi təhlükəsizliyini ekoloji balansla uzlaşdırmaq zərurətini qarşısına məqsəd qoymuşdur. “Yaşıl artım” prinsipi, bərpa olunan enerji layihələri, tullantısız istehsal modelləri və ekoturizmin inkişafı bu istiqamətdə həyata keçirilən tədbirlərdir. Bu yanaşma uzunmüddətli dövrdə həm iqtisadi, həm də ekoloji təhlükəsizliyin sintezini təmin edir.

Beləliklə, Azərbaycan Respublikasında iqtisadi təhlükəsizlik çox komponentli bir sistemdir və onun əsas xüsusiyyətləri milli maraqlara əsaslanma, iqtisadi sabitlik, resurs təhlükəsizliyi, diversifikasiya, sosial rifah, regional balans, rəqəmsallaşma, xarici iqtisadi sabitlik, strateji planlaşdırma və ekoloji dayanıqlıq – bir-biri ilə qarşılıqlı şəkildə bağlıdır. Bu xüsusiyyətlərin integrasiyası milli iqtisadi sistemin həm daxili, həm də global təhdidlərə qarşı dayanıqlığını təmin edir. Azərbaycanın iqtisadi təhlükəsizliyinin qorunması üçün əsas istiqamət innovasiyaya əsaslanan, rəqəmsal, inklüziv və davamlı iqtisadi modelin formalaşdırılmasıdır [6, s.92].

Milli iqtisadi təhlükəsizliyin idarəetmə mexanizmləri

Müasir global iqtisadiyyat son dərəcə dəyişkən, risklərlə yüklənmiş və dinamik bir sistemə çevrilmişdir. Beynəlxalq ticarət münasibətlərində qeyri-sabitlik, maliyyə bazarlarında dalğalanmalar, enerji qiymətlərində dəyişikliklər, texnoloji bərabərsizliklər və geosiyasi ziddiyyətlər hər bir ölkənin iqtisadi təhlükəsizliyini birbaşa hədəfə alır. Bu şəraitdə milli iqtisadi təhlükəsizlik yalnız iqtisadi göstəricilərin sabitliyi ilə deyil, həm də idarəetmə sisteminin çevikliyi, qabaqlayıcı qərarvermə mexanizmlərinin mövcudluğu və strateji resursların səmərəli yönəldilməsi ilə ölçülür.

AUDIT 2026, 1 (51), səh. 146-158.

AUDIT 2026, 1 (51), pp. 146-158.

АУДИТ 2026, 1 (51), стр. 146-158.

Azərbaycan Respublikasının təmsalında iqtisadi təhlükəsizliyin təmin olunması dövlətin sosial-iqtisadi inkişafının strateji dayaqlarından biridir. Qlobal qeyri-sabitlik dövrlərində, xüsusən post-pandemiya və enerji keçidi mərhələsində, iqtisadi təhlükəsizliyin idarəetmə mexanizmlərinin gücləndirilməsi milli maraqların qorunması, dayanıqlı artımın təmin olunması və iqtisadi müstəqilliyin möhkəmlənməsi baxımından həyati əhəmiyyət kəsb edir.

İqtisadi təhlükəsizlik – dövlətin iqtisadi sisteminin daxili və xarici təhdidlərə qarşı qorunma qabiliyyətidir. Bu yalnız maliyyə sabitliyi və makroiqtisadi göstəricilərlə deyil, həm də iqtisadi müstəqilliyin, istehsal potensialının, texnoloji suverenliyin və sosial sabitliyin qorunması ilə bağlıdır [13, s.182].

İdarəetmə mexanizmi isə bu təhlükəsizliyin təmininə yönəlmiş idarəetmə vasitələri, siyasətlər və prosedurlar sistemidir. O, risklərin müəyyən edilməsi, qiymətləndirilməsi, profilaktik tədbirlərin hazırlanması və böhranlara qarşı davamlılıq strategiyalarının işlənməsi kimi mərhələləri əhatə edir.

İdarəetmə mexanizmləri bir tərəfdən milli iqtisadi siyasətin alətləri (fiskal, monetar, valyuta, ticarət, sosial, sənaye siyasətləri), digər tərəfdən isə institusional və hüquqi çərçivələr vasitəsilə formalaşır.

Azərbaycan Respublikasında milli iqtisadi təhlükəsizliyin idarə olunması çoxsəviyyəli sistemlə həyata keçirilir. Bu sistem aşağıdakı əsas elementlərdən ibarətdir:

1. Dövlət səviyyəsində idarəetmə

Prezident Administrasiyası, Nazirlər Kabineti və Milli Məclis iqtisadi təhlükəsizliklə bağlı əsas istiqamətləri müəyyən edir. Buraya “Azərbaycan 2030: Sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlər” və “Milli iqtisadi təhlükəsizlik strategiyası” kimi sənədlər daxildir. Dövlət səviyyəsində məqsəd – iqtisadi sistemin dayanıqlığını qorumaq, resurslardan rəşional istifadəni təmin etmək və iqtisadi müstəqilliyi möhkəmləndirməkdir [4, s.76].

2. Maliyyə idarəetmə mexanizmi

Fiskal intizam, dövlət borcunun optimal idarə olunması, büdcə xərclərinin səmərəliliyi, vergi siyasətinin sabitliyi bu mexanizmin əsas komponentləridir. Məsələn, Azərbaycan Dövlət Neft Fondu (ARDNF) ölkənin strateji maliyyə təhlükəsizliyini təmin edən əsas institusional alətdir. Bu fond vasitəsilə neft gəlirləri idarə olunur, iqtisadi sabitlik üçün yastıq rolunu oynayır.

3. Valyuta və monetar mexanizm

Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı valyuta ehtiyatlarını idarə etməklə, inflyasiyanı hədəfləməklə və məzənnə sabitliyini qorumaqla iqtisadi təhlükəsizlik üçün zəruri monetar sabitliyi təmin edir. 2020–2024-cü illərdə pandemiya, enerji bazarlarındakı dalğalanmalar və qlobal faiz artımları dövründə Mərkəzi Bankın siyasəti makroiqtisadi sabitliyin əsas dayaqı olmuşdur.

4. Hüquqi və normativ mexanizmlər

Milli iqtisadi təhlükəsizliyin hüquqi bazası “Azərbaycan Respublikasının Milli Təhlükəsizlik Konsepsiyası”, “İqtisadi təhlükəsizlik haqqında Dövlət Proqramı”, “Dövlət borcunun

AUDIT 2026, 1 (51), səh. 146-158.

AUDIT 2026, 1 (51), pp. 146-158.

АУДИТ 2026, 1 (51), стр. 146-158.

idarə olunması strategiyası” kimi sənədlərlə müəyyən edilir. Bu çərçivə həm iqtisadi, həm də sosial sabitlik üçün hüquqi təminat yaradır.

5. İnnovativ və rəqəmsal mexanizmlər

XXI əsrin əsas çağırışı – rəqəmsal transformasiya və süni intellektin iqtisadi idarəetməyə integrasiyasıdır. Rəqəmsal texnologiyalar risklərin monitorinqini, strateji qərarların operativ qəbulunu və məlumat bazalarının təhlilini mümkün edir. Rəqəmsal iqtisadiyyat həm də kölgə iqtisadiyyatını azaldır, şəffaflığı və hesabatlılığı artırır [7, s.32].

Azərbaycan bu istiqamətdə “Nağdsız ödənişlərin inkişafı üzrə Dövlət Proqramı”, “Açıq hökumət təşəbbüsü” və “Rəqəmsal iqtisadiyyat strategiyası” kimi layihələrlə mühüm addımlar atmışdır.

2020-ci ildən etibarən dünya iqtisadiyyatı bir sıra zərbələrlə üzləşmişdir: COVID-19 pandemiyası, enerji böhranı, beynəlxalq sanksiyalar, ərzaq təhlükəsizliyi problemi və texnoloji asılılıq. Bu amillər göstərdi ki, iqtisadi təhlükəsizliyin idarə olunması artıq klassik maliyyə tənzimlənməsi ilə məhdudlaşa bilməz.

Y E K U N

Qlobal iqtisadi qeyri-sabitlik şəraitində milli iqtisadi təhlükəsizliyin idarəetmə mexanizmləri məsələsi müasir dövrdə dövlətin iqtisadi siyasətinin strateji prioritetlərindən birinə çevrilmişdir. XXI əsrin ikinci və üçüncü onilliklərində baş verən iqtisadi, maliyyə və geosiyasi proseslər göstərdi ki, iqtisadi təhlükəsizlik sadəcə makroiqtisadi sabitliyin qorunması ilə məhdudlaşmır. O, dövlətin milli maraqlarının müdafiəsini, iqtisadi müstəqilliyin təminini, resurslardan rəşional istifadənin idarə edilməsini, eləcə də sosial sabitliyin qorunmasını əhatə edən kompleks bir sistemdir. Bu sistemin səmərəliliyi isə birbaşa onun idarəetmə mexanizmlərinin çevikliyi, elmi əsaslılığı və adaptasiya potensialından asılıdır.

Müasir dövrdə qlobal qeyri-sabitlik çoxsaylı risklər yaradır: beynəlxalq maliyyə bazarlarında volatillik, ticarət müharibələri, texnoloji asılılıqlar, enerji qiymətlərində kəskin dəyişmələr, iqlim böhranı və pandemiya kimi hadisələr milli iqtisadi sistemlərin sabitliyinə ciddi təsir göstərir. Azərbaycan Respublikasının iqtisadi inkişafı da bu qlobal proseslərdən kənarda qalmır. Buna görə də milli iqtisadi təhlükəsizlik strategiyası dövlət siyasətinin əsas istiqamətlərindən birinə çevrilmiş və onun idarəetmə mexanizmlərinin müasirləşdirilməsi zərurəti yaranmışdır.

Aparılmış elmi-təhlil nəticəsində müəyyən edilmişdir ki, milli iqtisadi təhlükəsizliyin təmin olunması üçün risk yönümlü idarəetmə konsepsiyası əsas yanaşma kimi qəbul edilməlidir. Yəni, idarəetmə prosesi təkcə mövcud risklərə cavab verməklə məhdudlaşmamalı, həm də gələcəkdə yarana biləcək təhdidlərin proqnozlaşdırılmasına, qarşısının alınmasına və minimumlaşdırılmasına yönəlməlidir. Bu baxımdan, milli iqtisadi təhlükəsizliyin idarəetmə mexanizmləri preventiv, proqnozlaşdırıcı və çevik olmalıdır.

AUDIT 2026, 1 (51), səh. 146-158.

AUDIT 2026, 1 (51), pp. 146-158.

АУДИТ 2026, 1 (51), стр. 146-158.

İqtisadi təhlükəsizliyin idarəetmə sistemində fiskal sabitlik və valyuta siyasəti mühüm strateji əhəmiyyət kəsb edir. Dövlətin büdcə siyasətinin rəşional planlaşdırılması, xərclərin səmərəliliyi, dövlət borcunun idarə olunması və fiskal qaydaların tətbiqi ölkənin maliyyə dayanıqlığını təmin edən əsas amillərdəndir. Azərbaycan Respublikasında Dövlət Neft Fondu (ARDNF) bu istiqamətdə mühüm sabitləşdirici alət kimi çıxış edir. Fondun gəlirlərinin şəffaf idarə olunması, qeyri-neft sektorunun maliyyələşdirilməsi və strateji ehtiyatların formalaşdırılması milli iqtisadi təhlükəsizliyin əsas dayaqdır.

Valyuta siyasətinin idarəetmə mexanizmləri də xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Mərkəzi Bank tərəfindən həyata keçirilən monetar tənzimləmə, inflyasiyanın hədəflənməsi və məzənnə sabitliyinin qorunması qlobal volatillik şəraitində iqtisadi sabitliyin təmininə xidmət edir. 2020–2024-cü illərdə pandemiyanın, enerji bazarlarındakı dəyişkənliyin və regional geosiyasi proseslərin təsirinə baxmayaraq, Azərbaycan iqtisadiyyatında sabit valyuta mühiti və makroiqtisadi balans qorunmuşdur. Bu isə göstərir ki, idarəetmə mexanizmlərinin koordinasiyalı fəaliyyəti milli təhlükəsizlik sisteminin effektivliyini artırır.

İqtisadi təhlükəsizliyin idarə edilməsində innovativ və rəqəmsal yanaşmaların tətbiqi getdikcə daha çox ön plana çıxır. Rəqəmsal texnologiyalar dövlətin iqtisadi idarəetməsini sürətləndirir, məlumat axınını dəqiqləşdirir və risklərin monitorinqini avtomatlaşdırır. “Rəqəmsal Azərbaycan” strategiyası, “Nağdsız ödənişlərin inkişafı üzrə Dövlət Proqramı” və “Açıq hökumət təşəbbüsü” kimi layihələr bu sahədə yeni idarəetmə modellərinin formalaşmasına təkan verir. Elektron hökumət infrastrukturunu, vergi və gömrük orqanlarında rəqəmsal idarəetmə sistemlərinin tətbiqi iqtisadi təhlükəsizliyin institusional əsaslarını möhkəmləndirir.

Digər tərəfdən, iqtisadi diversifikasiya siyasəti milli təhlükəsizliyin uzunmüddətli təminatında həlledici rol oynayır. Neft gəlirlərindən asılılığın azaldılması, qeyri-neft sənayesinin, kənd təsərrüfatının və xidmət sektorunun inkişafı dövlətin iqtisadi müstəqilliyini artırır. Sumqayıt Kimya Sənaye Parkı, Balaxanı Sənaye Parkı və digər innovativ klasterlər bu istiqamətdə uğurlu addımlar kimi dəyərləndirilə bilər. Bu müəssisələr təkcə sənaye istehsalını deyil, həm də yerli texnologiyaların inkişafını, ixrac potensialını və məşğulluğu gücləndirməklə sosial sabitliyə də töhfə verir.

Eyni zamanda, sosial-iqtisadi sabitliyin qorunması da milli təhlükəsizliyin idarəetmə mexanizmlərinin mühüm istiqamətidir. Əhalinin gəlir bərabərsizliyinin azaldılması, məşğulluğun təmin edilməsi, sosial müdafiə proqramlarının gücləndirilməsi və regionların balanslı inkişafı iqtisadi təhlükəsizliyin sosial sütunlarını təşkil edir. Sosial gərginliyin artması hər bir iqtisadi sistem üçün təhlükə yaradır, buna görə də sosial siyasət iqtisadi təhlükəsizlik sistemində inteqrasiya olunmalıdır.

AUDIT 2026, 1 (51), səh. 146-158.

AUDIT 2026, 1 (51), pp. 146-158.

АУДИТ 2026, 1 (51), стр. 146-158.

Qlobal qeyri-sabitlik şəraitində milli iqtisadi təhlükəsizliyin idarəetmə mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsi həm də beynəlxalq integrasiya və koordinasiya tələb edir. Azərbaycan iqtisadiyyatı regional və beynəlxalq bazarların bir hissəsi olduğundan, xarici risklərə qarşı davamlılığın artırılması məqsədilə beynəlxalq maliyyə institutları, enerji təşkilatları və strateji tərəfdaş ölkələrlə əməkdaşlıq prioritet istiqamət sayılmalıdır. Dünya Bankı, Beynəlxalq Valyuta Fondu, Asiya İnkişaf Bankı və digər qurumlarla əməkdaşlıq ölkənin iqtisadi təhlükəsizlik sistemində texniki və analitik dəstək imkanları yaradır.

Bu tədqiqatın nəticələri göstərir ki, milli iqtisadi təhlükəsizliyin idarəetmə mexanizmlərinin səmərəliliyi aşağıdakı amillərin birgə təsiri ilə təmin olunur:

1. İdarəetmə qərarlarının elmi əsaslandırılması və iqtisadi modelləşdirmə yanaşmalarının tətbiqi;
2. İnstitusional koordinasiyanın və idarəetmə orqanları arasında qarşılıqlı fəaliyyətin möhkəmləndirilməsi;
3. Qlobal trendlərə adaptasiya olunmuş rəqəmsal idarəetmə infrastrukturunun yaradılması;
4. Strateji resursların – enerji, qızıl-valyuta və ərzaq ehtiyatlarının təhlükəsizlik çərçivəsində idarə olunması;
5. Beynəlxalq təcrübənin milli reallıqlara uyğunlaşdırılması və lokallaşdırılması.

Beləliklə, milli iqtisadi təhlükəsizlik konsepsiyası yalnız müdafiə və sabitlik mexanizmlərini deyil, həm də inkişaf və innovasiya elementlərini birləşdirən dinamik bir idarəetmə sistemidir. Bu sistemin uğurlu fəaliyyəti dövlətin iqtisadi siyasətinin strateji çevikliyindən, risklərə qarşı qabaqlayıcı tədbirlərdən, vətəndaşların iqtisadi fəallığından və biznes mühitinin şəffaflığından asılıdır.

Azərbaycan Respublikasının iqtisadi inkişaf təcrübəsi göstərir ki, milli təhlükəsizlik sahəsində ardıcıl və planlı idarəetmə siyasəti dövlətin dayanıqlığını təmin etmiş, qlobal iqtisadi böhranların mənfi təsirlərini minimuma endirmiş və milli maraqların qorunmasına real zəmin yaratmışdır. Gələcəkdə bu mexanizmlərin səmərəliliyinin artırılması üçün dövlət idarəetmə sistemində rəqəmsal idarəetmə platformalarının genişləndirilməsi, iqtisadi təhlükəsizlik göstəricilərinin dinamik monitorinqi və iqtisadi risklərin süni intellekt texnologiyaları vasitəsilə proqnozlaşdırılması xüsusi əhəmiyyət daşıyacaqdır.

Nəticə etibarilə, qlobal qeyri-sabitlik dövründə milli iqtisadi təhlükəsizliyin idarəetmə mexanizmləri dövlətin iqtisadi müstəqilliyinin, sosial rifahının və siyasi sabitliyinin təminatıdır. Onun elmi əsaslarla qurulması, rəqəmsal transformasiyanın imkanlarından istifadə edilməsi və beynəlxalq təcrübə ilə sintez olunması Azərbaycan iqtisadiyyatının gələcək onilliklərdə də dayanıqlı inkişafını və milli maraqların müdafiəsini təmin edəcəkdir.

AUDIT 2026, 1 (51), səh. 146-158.

AUDIT 2026, 1 (51), pp. 146-158.

АУДИТ 2026, 1 (51), стр. 146-158.

İSTİFADƏ EDİLMİŞ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. Azərbaycan Respublikasının İqtisadiyyat Nazirliyi. (2022). Azərbaycan 2030: Sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlər. Bakı: Rəsmi nəşr, 68 s.
2. Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı. (2024). İllik Hesabat 2023: Makroiqtisadi sabitlik və maliyyə təhlükəsizliyi. Bakı: Mərkəzi Bank Nəşriyyatı, 142 s.
3. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti. (2021). “Rəqəmsal transformasiya strategiyası haqqında” Fərman. Bakı: e-qanun.az, 12 s.
4. Babayev A. M. (2018). Milli iqtisadi təhlükəsizliyin təmin edilməsində fiskal siyasətin rolu. Bakı: Elm və Təhsil Nəşriyyatı, 154 s.
5. Cəfərov İ. Ə. (2020). İqtisadi təhlükəsizlik: nəzəri əsaslar və milli idarəetmə mexanizmləri. Bakı: Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti Nəşriyyatı, 192 s.
6. Gürbanzadə M. (2022). Qlobal qeyri-sabitlik şəraitində iqtisadi təhlükəsizlik siyasəti və risklərin idarə olunması. Bakı: ADPU Nəşriyyatı, 204 s.
7. International Monetary Fund (IMF). (2023). World Economic Outlook: Navigating Global Divergences. Washington, DC: IMF Publications, pp. 23–41.
8. Karayeva R. Ə. (2020). Müasir dövrdə iqtisadi sabitliyin qorunmasında dövlət tənzimlənməsi mexanizmləri. Audit Jurnalı, №4(30), s. 98–112.
9. OECD. (2021). Economic Resilience and Policy Responses to Global Shocks. Paris: OECD Publishing, pp. 57–79.
10. Qarayev R. Ə. (2019). Qlobal iqtisadi çağırışlar şəraitində biznes mühitinin yaxşılaşdırılmasının aktual problemləri və istiqamətləri. Audit jurnalı, №3(25), s. 126–138.
11. Rəhimov, K. K. (2021). İqtisadi təhlükəsizlik və rəqəmsal transformasiyanın qarşılıqlı təsiri. Bakı: ADPU Nəşriyyatı, 168 s.
12. Tağıyev V. Q. (2020). İqtisadi təhlükəsizliyin təmin edilməsində dövlət idarəetmə sisteminin səmərəliliyi. Azərbaycan İqtisad Jurnalı, №2(18), s. 57–71.
13. Vəliyeva L.M. Milli iqtisadiyyat. Dərs vəsaiti.(2017) Sumqayıt ş. SDU. 212 s.

AUDIT 2026, 1 (51), səh. 146-158.

AUDIT 2026, 1 (51), pp. 146-158.

АУДИТ 2026, 1 (51), стр. 146-158.

Lala Musallim Veliyeva

Ph.D. (Econ), Associate Professor,

Baku Business University,

E-mail: lale-sdu@mail.ru

© L.M.Veliyeva, 2026

MANAGEMENT MECHANISMS OF NATIONAL ECONOMIC SECURITY UNDER GLOBAL ECONOMIC INSTABILITY

A B S T R A C T

The purpose of the research is to study the directions for ensuring national economic security in the Republic of Azerbaijan under conditions of global economic instability and to improve its management mechanisms.

The methodology of the research – the research employs methods of systematic analysis, comparison, economic modeling, and empirical data evaluation.

The practical importance of the research – the article provides practical recommendations for strengthening national economic security through fiscal stability, currency policy, formation of strategic reserves, and economic diversification within the state governance system.

The results of the research – the analysis shows that risk-oriented management approaches, the application of innovative technologies, and the development of the digital economy enhance the resilience of national economic security.

The originality and scientific novelty of the research – the study proposes a modern conceptual model for managing economic security under global instability and systematizes the relationship between international experience and national policy from a new perspective.

Keywords: economic security, global instability, management mechanisms, fiscal stability, currency policy, national economic development.

AUDİT 2026, 1 (51), səh. 146-158.
AUDIT 2026, 1 (51), pp. 146-158.
АУДИТ 2026, 1 (51), стр. 146-158.

*Велиева Лала Мусаллим кызы,
доктор философии по экономике, доцент,
Бакинский Университет Бизнеса
E-mail: lale-sdu@mail.ru
© Велиева Л.М., 2026*

МЕХАНИЗМЫ УПРАВЛЕНИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТЬЮ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛЬНОЙ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ НЕСТАБИЛЬНОСТИ

Р Е З Ю М Е

Цель исследования заключается в изучении направлений обеспечения национальной экономической безопасности в Азербайджанской Республике в условиях глобальной экономической нестабильности и совершенствовании механизмов её управления.

Методология исследования – в процессе исследования использованы методы системного анализа, сравнения, экономического моделирования, а также анализа эмпирических данных.

Практическая значимость исследования – в статье представлены практические рекомендации по укреплению национальной экономической безопасности посредством обеспечения фискальной стабильности, валютной политики, формирования стратегических резервов и диверсификации экономики в системе государственного управления.

Результаты исследования – проведённый анализ показал, что риско-ориентированные подходы к управлению, применение инновационных технологий и развитие цифровой экономики повышают устойчивость национальной экономической безопасности.

Оригинальность и научная новизна исследования – в исследовании предложена современная концептуальная модель управления экономической безопасностью в условиях глобальной нестабильности, а также систематизирована взаимосвязь между международным опытом и национальной политикой в новом аспекте.

Ключевые слова: экономическая безопасность, глобальная нестабильность, механизмы управления, фискальная стабильность, валютная политика, национальное экономическое развитие.

*Məqalə redaksiyaya daxil olmuşdur: 25.09.2025
Təkrar işlənməyə göndərilmişdir: 04.12.2025
Çapa qəbul olunmuşdur: 04.02.2026*

*Дата поступления статьи в редакцию: 25.09.2025
Отправлено на повторную обработку: 04.12.2025
Принято к печати: 04.02.2026*

*The date of the admission of the article to the editorial office: 25.09.2025
Send for reprocessing: 04.12.2025
Accepted for publication: 04.02.2026*